

Hostnik M. M.:
Jeziise „Prastarina“.

40509.
80/81.

40.509, I

8°.br. h

Je li vse „prastarina?“

40.509.

Zabeležil

М. М. Хостникъ.

TRST
Tiskom i nakladaj Dolenčeve tiskarne
1896.

Ponatis iz „Edinosti“.

Je li vse „prastarina?“

Всичко за истиността.

С. М. Поповъ.

Iskreno sem se obradoval, ko sem prečital poslednjo razpravo poštovanega g. Lamurskega „V izjasnjenje in uterjenje“, kajti uvidel sem iz nje, v kakem stadiju se nahaja borba za pravice slovenskega dovršnega glagola in kako o njega značaji v sedanjem in nekdanjem knjigi slavjanskej sodita dva kompetentna slovenska jezikoslovca, velečestiti o. Stanislav pa gosp. Viktor Bežek, oba urednika dveh važnih, in, kar je glavno, ne nahajajočih se pod anatematom slovenskih izdanj

O. Stanislav piše, da je mislil, „da je z do-
tičnimi njegovi spiski taka stvar, to je, razprav-
ljanje o dovršnem glagolu, enkrat za vselej dolo-
čena in končana“, inace govore: Roma locuta,
causa finita. Po mojem skromnem mnenji, ta stvar
nikakor ni šče določena in dovršena. Moj namen,
se ve da ni, prepričati o. Stanislava in gosp.
Viktorja Bežka, nego le privesti nekoliko faktičnih
popravek, katerih se more, ne mora poštovati.
Oddajem je le na blagorazmotrenje čislanega čita-

telja, ki sam more priti do vernega zaključenia potegnuvši paralelo mej vsemi našimi mislimi in potrjavajočimi jih primeri.

Istina je, kar tvrdi o. Stanislav, da so stari Slavjani in stari Ruski „bomkali“. Njega dvema primeroma privedem jih od svoje strani šče nekoliko.

Tako čitamo v Nestorji: „Ašče li vzjal budet“ ... „ašče li kupil budet Grečin pod hrestom, dostojin da jemu vozmet cenu svoju“. V Ruskej Pravdi: „ože budet ubil“ ... „budet li stal na razboji“ ... V Evangeliji 1307 l. „ašče kde budu izgrubil“ ..., v Evangeliji 1355 l. „ašče budem grubo napisali“ ...

Iz teh primerov je vidno, da so stari Slavjani in stari Ruski „bomkali“, nu „bomkali“ so le v pogojih, v stranskih stavkih, kakor jim rabi dan denes v takih stavkih „bi“, in to bomkanje ni označalo futurum I, nego futurum exactum.

No, privedeni primeri mogo vvesti čitatelja na napačno zaključenje, da je to „bomkanje“ bilo pravilo, da so tako pisali in govorili vsi, da je „bomkanje“, kratko govore, nekaj staroslavjanskega in staroruskega. Do tega popolno nevarnega sklepa došel je tudi o. Stanislav na podlagi dveh primerov, vzetih, kakor pravi sam, iz sintakse Miklošiča, in on sam, velečestiti o. Stanislav, završuje svojo zaščito „bomkanja“ sledečimi slovesi: „Vidite, čislani g. Lamurskij, to je, kar nas sili, da se tolikanj poganjamo za svojo tudi „prastarino“, nekedaj občeslovenski doveršni bodočnik (fut. exact.) in ne bi radi, da bi nam

ga popolnem izpodrinili goriški in tržaški pisatelji sè surogatom, brezčasnim (sic!) dovršnikom, češ, ker ga oni več nimajo in mnogi drugi Slovenci zdaj tudi ne!“

Poslednje mi je nejasno, to je, česa „oni in mnogi drugi Slovenci več nimajo“, dovršnega bodočnika ali „surogata, brezčasnega bodočnika“, no tem ne menj idem dalje, opiraje se na smisel ostalih besed.

Na podlagi dveh primerov zaključati, da je bilo „bomkanje“ nekda j o b č e s l a v j a n s k o, izvinite, to je nekoliko prena g l o. „Bomkanje“ Staroslovencev in Staroruskih je bilo celó v futurum exactumu jako redko izključenje (izjema), in v vsakem slučaju ne narodno, nego tuje, vvedeno ne vem odkod. Morate prečitat i c e l e d e s e t k e, da stotine stranij staroslavjanskih in staroruskih literaturnih pametnikov bez najmanjš e o p a s n o s t i, da najdete „bomkanje“ celo v izražanje futur. II. Ne vem, v kakej smisli o njem govori Miklošič, kajti njega sintakse nemam pod roko, no r u s k i uč en j a k i, ki staroslovenščino in starorusščino gotovo ne manj znajo od slavnega Miklošiča, na „bomkanje“ pokazuj o k o n a n e k a j p o s e b n e g a, k o n a i z k l j u č e n j e, srečajoče se v knjigi, kakor sem rekel, le kakor nenavadno redko izključenje, k o n a p o s e b n o s t n e staroslavjansko in ne starorusko, nego v k l a t i v š o se v t a d v a j e z i k a o d z u n a j.

Pogledimo, n. pr. letopis Nestorja, iz katere sta gore omenjena primera „bomkanju“ vzeta. V „Mščeniji Olji“ čitamo: „Ašče ne ubjem

jego, to vsja ny pogubit*. — „Ašče ne podstupite zautra k gorodu, predati se hotjat ljudje Pečenegom“. — „Ašče li segò ne sьtvorim, pogubiti ny imatъ Svjatoslav“. — „Ašče ne poideši, ni obraniši nas, da paki ny vozmут“...

V „Ispitaniji veroizpovedanij“: „Ašče li (kto) v in (drug) zakon stupitъ, to na onom svetě v ogni goretъ“.

V „Kreščenji Oljgi“: „Ašče gdje pristanetъ vy, to otrevajte jeho od berega“. — „Ašče ne obrjaščetsja kto, bogat li, ubog li... protivnen mi da budetъ“.

V „Skazaniji o kožemjakě“: „Da ašče li tvoj muž udarit mojim, da ne vojujem za tri leta“.

V „Jedinoborstvu knjaza Mstislava s Rede-deju“: „Da ašče odolješi ty, to vozmеši imenje moje... ašče bo odoljeju semu, sьzižu cerkovъ vo ime tvoje“.

Ti primeri so vzeti iz kosa Nestorjeve letopisi, ki je natisnena na 27 straneh velike osmerke. Tam je mnogo drugih primerov, kjer sedanjik dovršnika označa futurum exactum, no ni jednega primera „bomkanja“!

Toliko iz Nestorja. V drugih pametnikih imate lih toisto, n. pr. v „Daniilu Zatočniku“ (XIII. veka): „Ašče ustavlja tsja polci krepko, to ašče jemu i pobeždenu byti, no krepko bivsja, tože pobegnet“. — V vsem Dan. zatočniku je jeden primer bomkanja, in sicer v spisku 17.

veka: „ašče li budet rodilisja v materь, i oni, vozrostšji, mene pro d a d ū t“.

V večini pametnikov ne najdete za nikake denarje ni j e d n e g a primera „bomkanja“ za futurum exactum, no povsod se celó ta čas izraža s e d a n j i k o m dovršnega glagola.

V „Stoglavu“ (1551 l.) imate nazadnje primer: „I kotorija budut svjatija ikoni s o s t a r e l i s j a . . .“ No takoj: I ašče ktoromu Bog o t k r i j e t takovoje rudodelije . . . I ašče kotorije ne p r e s t a n u t, ašče oni n a č n u t glagolati . . .“

Ne bodem utrujal čitatelja daljšimi primeri. Ako je komu ugodno, naj si kupi knjigo: „Русская Христоматія. Памятники древне-русской литературы. Ө. Буслаева“. V njej naj poskusi iskati primerov „bomkanja“, takrat uvidimo, koliko jih najde, in takrat ne bode težko oceniti tvrditve o. Stanislava, da je bil dovršni bodočnik, jasneje rekši, bodočnik složeni s pomožnim glagolom „bom“, nekda j o b č e s l a v j a n s k i in da je on tudi „p r a s t a r i n a“. Ako na d v e s t o primerov in več izražnja celo futur. exact. jednostavnim sedanjikom najdete j e d e n primer „bomkanja“, to morete se imeti najsrečnejšim človekom na svetu, za neizrečeno bolj srečnim, nego sem jaz v tem oziru bil.

No ne zabóдите, da g. Lamurskij ne govori o r a b i „bomkanja“ v futurum exactumu, nego v jednostavnem bodočniku; o. Stanislav in g. Viktor Bežek torej se borita proti temu, česar gosp. Lamurskij celó trdil ni. Da bi se opovrgla trditev g. Lamurskega, trebe bi bilo dokazati, da je v staroslavjanščini in staroruruščini d o v r š n i k z

glagolom „bom“ rabil za jednostavni bodočnik, za bodočnik v glavnih stavkih, no to dokazati je absolutno nemogoče. In ko bi se celó našel kak primer, to on bi tega dokazati ne mogel, kajti protivorečili bi mu tisoči primerov, govorečih, da jedino pravo in jedino pravilno in absolutno pravilno sodi g. Lamurskij.

Pogledimo zdaj usodo tega „bomkanja“ v fut. exactumu v drevnjih slavjanskih in ruskih pametnikih. Kako nesrečna in nezavidna je ta usoda! Slučilo se je z „bomkanjem“, kakor s psom, ki je prišel ha „žegnanje“ (proščenje): breajo ga tu, breajo ga tam, pode ga tako in inače, dokler ni izgnan iz družbe, kamor ne pripada.

Vzemimo nekoliko primerov. V Daniilu Zatočniku, v primeru gore omenjenem, vidimo, da se „budet“ uže ne strinja sè številom: ašče li budet rodilisja v materb; daljše vidimo, da v taistem stavku je fut. exact. izražen uže jednostavnim sedanjikom dovršnega glagola: „i oni vozrostaši mene prodadút“. V prvem stavku je glagol „budet“ uže docela atrofirovan. V listini 1656. l. čitamo tak primer: „A budet my arhimandrit i kaznačej s bratseju učnem na nego na Nikitu o razméné toj pustoši carju biti čelom“ — tu uže imamo „budet“ v družbi z „učněm“ (začnemo), t. j. uže ni kak pomožni glagol, nego je zveznik v značenji „ako“. Tako je „bomkanje“ pečaljno umrlo, ko pisatelji in prepisovavci uže niso znali, kaj bi delali s tem hirajočim nezakonskim otrokom, kajti zakonski otec jezika, narod ruski, gospodar

svojega jezika, nikoli „bomkanja“ ni priznaval.

Dokazal sem, zdi se mi, dovolj neopovržno, kako temeljito se moti o. Stanislav in kako goloslovna je njega trditev o obče slavjanskosti „bomkanja“.

„Bomkanje“, ki se je tako nenavadno redno pokazovalo tu pa tam, moralo je izginuti, kakor je izginul obče rabljeni dativus absolutus, t. j. dativ vzamen grškega genit. abs., n. pr. „Vo vremena ono, šedšu Jisusu v nekuju vesb, sretoša Jego desjatz prokažennyh mužej“. — Vsi že vremena Mstislavu suščju Tmutorakani (— ko je bil M. v Tm.). Tako je iz knjige izginul tudi oni finalni nedoločnik, ki ga slišite vedno v pravoslavnej službi Božjej, n. pr. o izbaviti sja nam ot vsjakija skorbi (ὁπὲρ τοῦ ἐν σὸθ' ἵνα ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως) Gospodu pomolimsja!

Dovršni sedanjik rabil je vselej v staroslovenščini in starorusčini za izražanje prvega bodočnika in ne le prvega, nego i drugega, t. j. fut. exactuma. Ako se v tem poslednjem slučaju na stotine in tisoče primerov jednostavnega bodočnika nahaja kakih deset ali dvajset primerov „bomkanja“, to pač ničesar ne znači. Ako je mej tisoči črnimi vranami jedna bela, je to pač izključenje, ne pa pravilo, in prav nihče ne bode trdil, da obče vranska barva je bela.

Nekako obžalovanje vzbudil je v meni primer, ki ga navaja o. Stanislav v dokaz, da „bomkajo“ Maloruski. Primer je vzet, zaključujem iz njega besed, iz sintakse Miklošiča, katere nemam pri rokah, kakor sem rekel. V njega „for-

menlehre“ ga ni. Ta primer je sledeči: „Zemlju, котору оны буд у т к у п ы л ы.“ Tako ne napiše in ne poreče n i j e d e n Maloruski. Omenjeni stavek bil bi po maloruski tako: „Zemlju, ščo voný*) куп л я т ь“, ali pa: „Zemlju, котору voný majut куп ы т ь“. Tertium non datur v ruskeje Malorusiji.

V avstrijskeje „červonnej Rusiji“ se pač redko, no vendar, srečuje, zopet kakor izključenje, kakor p o l o n i z e m, kakor n a p a k a — sposob bomkanja. No pravilno se izraža bodočnost dovršnikov in nedovršnikov tako, kakor v ruskeje Malorusiji. Značenje trpežev glagola pa je v maloruskem jeziku prav tisto, kakor v velikoruskem.

Primer nedovršnika: „Budu razmovljaty“, (velikoruski буду разговаривать); d o v r š n i k a: Jak p i d ù, ja podyvljusja, (velikor. когда пойду, посмотрю; no: jak p i d ù, budu dyvyt'sja (дивиться), kadar pojdem, bodem gledal.

V stavku, ki ga privaja o. Stanislav, je zaime „kotoruju“ in „ony“ ne malorusko, v svojej celoti pa ta stavek ni ne maloruski, niti velikoruski, nego on je poln absurd.

V staroslavjanščini in starorusčini ima sedanja oblika dovršnega glagola vselej pomen bodočnika. Sicer se je bodoči čas izražal šče pomočjo glagolov „jati, hoteti, učeti, početi“, no ti glagoli so dajali stavku izvestno koloracijo. Izgubivši silo kolorizovati smisel, izgubili so se sami kakor pomožni

*) Transkripcija je po Miklošiču izražena, to je, y za rusko и ali malor. и.

glagoli in „imeti“ je ostalo le v maloruščini kakor fakultativni pomožnik, jednako „hoću“ v srbohrvaščini.

Perijoda, ko bi dovršnik imel drugo značenje, v drevnjej literaturi ni bilo. V Nestorji, v legendi o sv. Andreji, čitamo: „Na sih gorah voz sijajet blagodatъ božja“; ali, v „Mščeniji Olgi“: „Idete s danju domovi, a ja voz vraščusja, pohožjù ješčë. Az utro pošlju po vy“. Ali primer o „Slovo o polku Jgorjevë“ (Jaroslav plače): „Polečjù (poletim) zegziceju po Dunajevi; omočjù (omočim, obmaknem) bebrjan rukav v Kajalë recë (reki); utrù (uterem, obrišem) knjazju krovavija jeho rany na žestocem jeho telë“. In tako v vseh pametnikih.

Miklošič govori, da nepravilno rabo dovršnika v Slovencih treba je pripisati nemškemu vplivu (gl. sl. Šumana). Toisto govori gosp. Lamurskij, no o. Stanislav ga zavrača nekaterimi citati iz „starih bukev“, katere citate je, kakor govori, vzel iz sintakse Miklošiča. „Tako, češ, so pisali razni možje — pa ali morebiti v zloglasni gorenjščini? Spet **ne**, temuč v stari slovenščini, bolgarščini, hrvaščini, srbščini, maloruščini, stari ruščini in stari češčini“. Glede staroslovenščine in staroruruščine, kakor sedanje maloruščine dokazal sem dovolj jasno, kako žestoko se moti velečestiti o. Stanislav. O. Stanislav ne dopušča, da je na vse te mogla vplivati tujščina, najmanj nemščina. Prvi pogled v kateri si bodi staroslavjanski pametnik, kamor moramo prištevati i starobol-

garščino in starosrbščino, kakor tudi staroruščino, dokazuje nam velikanski vpliv, ki ga je na te jezike imela grščina; vzemi le oni gore omenjeni finalni nedoločnik ali absolutni dativ in celo kopico drugih grecizmov, pa uvidiš, kako so bili vkljeni ti jeziki v okove tujščine. Ne mnogo stoji staroslovensko Evangelije, dobiva se povsodi za kake četiri groše lahko — odprite in gledite. No vsi ti občestarslavjanski grecizmi, ki so se držali cele vekove v vseh pametnikih, izginuli so naposled iz jezika. Vrgel jih je iz sebe, kakor meče iz sebe vino, kadar kisa, vse raznorodne mu predmete, dokler se naposled ne razčisti.

Sevéda, takega vpliva, ni količestvenega ni kačestvenega, kakor na slovenski jezik, tujščina ni imela na nijeden drugi slavjanski jezik. Ni v cerkvi, ni v uredu, ni v školi, najmanj pa v domačem življenji in v občenji mej seboj nemškega jeziku v Ruskih nikdar v zgodovini ne vidimo. No da so imeli in mogli imeti Nemci celo na Ruske vpliv, dokazujejo mnogi pametniki. Ako čitamo v „Istoriji Ivana Groznago“, ki jo je spisal knez Kurbskij, rodivši se v 1528 l., besede „šanci“ „šturm“ i. dr., to čemu jih pripisati, ako ne nemškemu vplivu?

No v dotiko z Nemci prišli so Ruski uže mnogo prej. To nam dokazuje n. pr. dogovorna gramota kneza smolenskega Mstislava z Rigoj i Gotskim bregom (Gothland) po smrti rižskega episkopa Albrehta v 1229 l. ali gramota Polockega episkopa Jakoba k „rižskemu p r o b s t u i rižskim

ratmanam“ v 1300 l., ali gramota, ki jo je dal Vel. Kn. Andrej Aleksandrovič Hanzejskomu sojuzu (Bund der Hansestädte) l. 1301.

Vpliv nemščine na Jugoslovane mogel je mej drugim imeti mesto vsled mnogih vojen proti Turkom prejšnje veke, kakor tudi naselbine v Vojenej Granici, kjer srečavamo toliko nemških imen tudi zdaj v potomkih častnikov in vojakov nemškega rodu, sicer že pohrvačenih. Starobolgarska literatura bila je cerkvena in oddeljati jo od staroslavjanske v Rusiji in drugod nemamo povoda; nova bolgarska literatura pa je že zato morala podpasti pod nemški vpliv, ker se je vsa inteligen-cija bolgarska večinoma izobraževala v Germaniji.

Kaj pa se more reči o Čehih? Ali Praga ni jedno iz prvih nemških učilišč? Ali so Čehi tako davno nehali tiskati svoje knjige v šva-bahskej azbuki? I zdaj gotovo lahko najdete na Češkem na zaprašenih policah in v starih omarah cele kopice molitvenih knjig, natisnjenih nemškoj azbukoj. Ako so Čehi imeli celo azbuko nemško, to ali se more dvomiti o vplivu nemščine na češki jezik?

Seveda, daleč sem od misli, da je nemščina mogla imeti na druge slavjanske jezike, izključujé lužiško-srbski, tako gromadno in v nameček tako gibeljno vplivanje, kakor za nas Slovence. Mi smo bili od nekdaj obkoljeni, od nekdaj zavisni od Nemcev, in ako smo ostali šče celi in živi, da si skrčeni in skrajšani do minimuma, to moremo to poštevati za posebno blagodat božjo, za katero se imamo seveda najprej zahvaliti našemu duhovenstvu, ki

je bilo v prejšnje čase do cela narodno in do cela narodne, prisne kmeške krvi. Žal, da so ti časi minuli!! Nadejamo se, da rano ali pozdno pride reakcija; ako pa ne pride — propali smo!

Kje, povedite mi radi Hrista razpetega, nemškega vpliva ni? Kje si Nemec gnezda ne vije? Kje se ne vidi v našem življenji vpliva naroda, ki je замуčil našega prosvetitelja sv. Metoda, ki je izgnal, zakovavši v verige, njegove učence Gorazda, Nauma, Savo in drugih?

Naša nesreča, naša pogibelj je, da tega vpliva uže ne spoznavamo, ne čutimo, kakor ga spoznavajo in čute drugi naši slavjanski bratje. Nemški upliv razlil se je kakor povodenj črez slovensko zemljo in mi stojimo v barji, iz katerega si pomoči ne moremo, ker ne hočemo. Ako tu pa tam zaplapolá slavjanski duh na tem barji, to ima uže velika večina ta vzplamenček ne za ogenj spasenja, ne za ogenj, h kateremu se imamo stremiti, da najdemo pravo pot, ki nas izvede iz grezi, nego za ponočno luč, za „bluždujščij ogonjek“, (divji ogenj) ali „irrlischt“, kakor mu pravè Nemci. Kdor prikazuje na Slavjanstvo, na kulturno jedinenje z našimi brati, ta je jednim fantast ali premo norec, drugim pa zločinec, ki stresa stolpe države in katerega je zato treba streti z lica zemlje kakoršnim si bodi sredstvom, naj bode šče tako gnusno in beznravstveno. Ali nismo zašli daleč, ko n. pr. prvi slovenski dnevnik javno tvrdi, da slovensko „občinstvo“ ne mara slavjanskih igrokazov in oper, da ne čita prevodov iz ruske literature, da mu vse to ni po „uku-

su“ (!!), nego da zahteva nemške in francoske „prestave“. (Od Nemcev je bržkone vzeta ona sistematičnost in logičnost, od Francozov pa ona najfinejša „politesse“, ki je karakteristikon teh „razumnikov“.)

Mi smo veja velikanskega slavjanskega drevesa. No Nemci so to vejo ablaktirovali na svoje drevo; veja ima svoje tipično listje, svoje veje, svoj habitus; no zrasla se je uže z nemškim drevesom in od njega dobiva življenja sok. No naj se preseka zveza, takrat bode vidno, da prava žiznena sila je šla iz rodnega, iz slavjanskega drevesa; ona zasahne bez te zveze in kjer je rasla ona, tam se razprostre nemški dob, a o nas, o Slovencih, ostane „odno pečaljnoje vospominanije“ v historiji narodov. Takrat porekò: fuerunt!

Kdor ljubi zares svoj narod, komur je za njega obstanek, njega razvitje, tega sveta dolžnost je, ne zanemarjati ničesar, ne prezirati nijedne malenkosti, ki more služiti v prospeh narodu.

In tako je, po mojem mnenji, dolžnost nas vseh, ki umemo držati pero v roci, pisati v slavjanskej smisli, v slavjanskem duhu in bližati se tako vedno bolj drugim svojim bratom. Zato pa je najprej naša sveta dolžnost, izbacati iz knjige naše vse, kar ni našega, vse, kar nam je po našej volji ali proti njej navezanega, ko bi prav uže priraslo našemu telesu.

In jedna taka reč je — „bomkanje“. D o vršni sedanjik je — **bodočnik**, to je obče slavjanska posebnost, to je posebnost tudi večine slovenskega naroda,

ne pa, „surogat“. kakor govori o. Stanislav. Ako je dovršni glagol ohranil svoja kačestva na Primorskem in Dolenjskem bolj, nego drugod, to dokazuje to le, da je bilo tam nemškovanja manj; no on živi v svojej pravici tudi v drugih krajih, daleč od Gorice in Trsta, kakor to ne trdim le jaz, nego i Miklošič in drugi, in kakor je to trdil pred par leti tudi oni g. Viktor Bežek, ki zdaj zaščitnike svojega onkratnega učenja prišteva smešnim ljudem. (Kako žalostna metamorfoza učenega filologa !)

No nadejamo se, da zmore tudi tu ono, kar je pravilno, kar je slavjansko, kar je slovensko. Ako pa ne, ako nam je sojeno potonuti v tujih valovih — da budet, Gospodi, Tvoja svjataja volja !

V Moskvi $\frac{22. \text{ maja}}{3. \text{ junija}}$ 1896. l.

